

Op zoek naar oude teksten

In de periode van 1350 tot 1550 ontstaat en ontwikkelt zich in Italië een nieuwe geestesrichting, die tot uiting komt zowel in de kunst als in de ideeënwereld: het humanisme. Deze nieuwe gedachtenstroming dringt eveneens door in de andere Europese landen, zij het dan met een eeuw achterstand, nl. van 1450 tot 1600. Een eerste kenmerk van dit humanisme is, dat het individu zich gaat losmaken van het dogmatische, van het middeleeuwse religieuze ideaal. Daarbij komt nog de hernieuwde belangstelling voor de klassieke Griekse en Romeinse letterkunde. De oude teksten worden niet langer als "heidens" en dus als absoluut "te mijden" aanzien, maar men gaat ze bestuderen van uit filologisch, historisch en esthetisch standpunt. Een derde kenmerk van het humanisme ten slotte, is het ontstaan van

een zekere cultus van het individu; de mens wordt zich bewust van zijn waarde, van zijn eigen "ik". Petrarca, de grote Italiaanse dichter, en Boccaccio, de schrijver van de Decamerone, verpersoonlijkten reeds deze richting. Het eerste humanisme ontwikkelde zich in Florence. Het wil de mens vormen en vervolmaken en laat zich daarbij inspireren door het ideaal van de oudheid, de humanitas, d.w.z. het algemeen menselijke. De inval van de Turken in het Byzantijnse rijk en de val van Constantinopel in 1453 brachten vele geleerden en letterkundigen naar Italië. Dank zij hen kwam er een veel enger contact tot stand met de gedachte en de literatuur van het oude Hellas. De Platoonse Academie werd te Florence opgericht op voorstel van de Griekse filosoof Plethon en met de steun van kardinaal

Erasmus

Bessarion, een bekend hellenist. Marcello Ficino, een der belangrijkste kenners van Plato te Florence, en Pico della Mirandola, de auteur van een tractaat over de waardigheid van de mens, waren lid van die Academie. In zijn werk zingt Mirandola de lof van de vrije wil; het individu kan vrij kiezen tussen goed en kwaad. De mens, zich bewust van zijn waardigheid, bevindt zich in het centrum van de geschiedenis en bepaalt haar verloop door zijn daden. Dit is een zuiver individualistische opvatting, die breekt met het collectivisme, de gemeenschapszin, van de middeleeuwen. In Italië was het humanisme essentieel een filologische en letterkundige beweging, gericht op de studie van de oudheid. In de landen ten noorden van de Alpen werd er, naast de Griekse en Romeinse letterkunde, ook veel aandacht besteed aan de bijbelteksten en de geschriften van de Kerkvaders. De belangrijkste vertegenwoordigers van het humanisme zijn in Duitsland J. Reuchlin en in Frankrijk J. Lefèvre d'Étaples. In Engeland vernoemen we Johan Colet, die in zijn werken de misbruiken in de Kerk hekelt, en vooral Thomas Morus (1478-

scene uit Utopia

1535). In "Utopia" geeft Morus de beschrijving van een ideale mensenmaatschappij om des te beter de politieke toestanden van zijn tijd aan de kaak te kunnen stellen. De prins der humanisten is echter de Rotterdammer Desiderius Erasmus (1461-1536). Beeroemd filoloog, hield hij zich vooral bezig met de studie van heilige teksten; hij veroordeelde de scholastiek en verdedigde de christelijke vrijheid. In zijn "Lof der Zotheid" viert hij zijn spotlust bot; hij hekelt de bijgelovige opvattingen, de ingebeelde wetenschap van de theologen, de politiek van de paus en de mondaine geest in de Kerk. Zijn werk kende een enorm succes, wat bewijst dat de humanistische denkwijze niet beperkt was gebleven tot enkele wijsgeren of schrijvers.

Nu gaat men in brede kring de werken van oude schrijvers en de teksten van de bijbel en de evangelies lezen, vertalen en commentariëren. Behalve het Latijn en het Grieks, wekt ook het Hebreuws de belangstelling op. Om de studie van deze talen aan te wakkeren, werd in 1517 aan de universiteit van Leuven het "Col-

lege der Drie Talen" opgericht, omdat de Sorbonne te Parijs weigerde de nieuwe wetenschap te aanvaarden.

Het humanisme is nauw verbonden met de uitvinding van de boekdrukkunst. Sedert het begin van de 15e eeuw zocht men reeds naar een middel om de handschriften vlugger te vermenigvuldigen. De uitvinding van beweeglijke letters liet toe, dit plan ten uitvoer te brengen. Verscheidene technici hebben op hetzelfde ogenblik dit nieuwe procédé ontdekt, maar het was Jan Gutenberg, die in 1450 het eerste atelier oprichtte te Mainz. Kort nadien werd daar de eerste bijbeltekst gedrukt. Men ging tevens op papier drukken in plaats van op duur perkament; dit werkte de verspreiding van de teksten eveneens in de hand. De drukkunst verspreidde zich zeer vlug. Dank zij deze nieuwe uitvinding, die ongetwijfeld één van de invloedrijkste in de geschiede-

Het humanisme wordt vooral gekenmerkt door de nadruk die wordt gelegd op de vrijheid en de waardigheid van het individu. Tevens ontstaat er een hernieuwde belangstelling voor de klassieke oudheid en gaat men zich losmaken van het religieuze denken van de middeleeuwen. De prins der humanisten is Erasmus van Rotterdam. De boekdrukkunst droeg veel bij tot de snelle verspreiding van de humanistische gedachte.

nis is, breidde de humanistische gedachte zich tot de elite van de bevolking uit. Vele van de eerste drukkers waren zelf grote schrijvers en geleerden. Tot de beroemdsten behoren de Aldi in Venetië, Frobenius, de vriend van Erasmus, in Zwitserland, R. Estienne in Parijs, Elsevier in Leiden en Plantijn in Antwerpen.

